

BOJAN KNIFIC: Folklornikom s(m)o vzeli noše: Kostumiranje folklornih skupin – med historično pričevalnostjo in istovetnostjo; Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2010, 383 str.

Dr. Bojan Knific, svetovalec za folklorno dejavnost pri Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, nas je – vsaj tiste, ki pozorneje spremljamo njegovo delo – znova presenetil. Po številnih prispevkih o »nošah«, »narodnih nošah« in kostumiranju folklornih skupin, med letoma 2000 in 2007 objavljenih v *Folklorniku* in nekaterih drugih strokovnih revijah, in leta 2008 izdani knjigi *Ko v nošo se odnem ... Vprašanje pripadnostnega kostumiranja s posebnim pogledom na kostumiranje narodno-zabavnih ansamblov*, je konec leta 2010 stroko in znanost obogatil še z eno monografijo o oblačenju. To pot z – kot uvodoma sam namigne – nekoliko dvoumnim in provokativnim naslovom *Folklornikom s(m)o vzeli noše* in s podnaslovom *Kostumiranje folklornih skupin – med historično pričevalnostjo in istovetnostjo*, ki pa razkriva polje vsebinsko in slikovno bogatega ter strokovno in znanstveno tehtnega dela.

V njem Bojan Knific v štirih obsežnih poglavjih in njim pridruženih podpoglavjih predstavlja izsledke večletnega proučevanja, ki temelji na številnih pisnih in ustnih virih ter domači in tuji literaturi. V prvem poglavju Teoretski pogled v prepletu z empirijo se najprej ukvarja z vprašanjem temeljne oblačilne terminologije, ko med

drugim navaja, da je bil Angelos Baš prvi etnolog, ki so ga zanimala tudi z oblačilnim izrazoslovjem povezana vprašanja in je konec osemdesetih let 20. stoletja uvedel dva, do danes že precej uveljavljena izraza. Na eni strani gre za oblačilno kulturo, ki se uporablja kot splošnejše poimenovanje pri proučevanju in obravnavanju oblačenja, na drugi strani za oblačilni videz, ki je del oblačilne kulture in vključuje vse na zunaj opazne sestavine posameznikovega oblačenja. Kar zadeva izraz »noša«, ki je bil vse dotlej in je deloma še vedno v uporabi za označevanje oblačenja prebivalstva v kmečkem okolju, pa Bojan Knific meni, da »vsaj pri opisovanju današnjega oblačenja ljudi ne moremo govoriti o »noši«, kajti izraz v ustaljeni jezikovni praksi pokriva področje, ki je sicer za zdaj še vedno nedoločeno, vendar dovolj jasno oddaljeno od oblačenja, v katerem se odraža sodobna oblačilna moda«. Od drugih poimenovanj, ki jim Knific posveča nekaj več pozornosti, je treba omeniti še izraza oblačenje in preoblačenje. Prvega zato, kot je povzel po Mesaričevi, ker »se osredotoča na prakso in ne na predmete«, drugega pa zato, ker sta po avtorjevem pojmovanju »[p]reobleka in preoblačenje izraza, ki sta uporabna tudi pri obravnavi kostumiranja folklornih skupin«. Skladno s povedanim se je Knific poleg izrazov pripadnostno oblačenje in pripadnostno kostumiranje odločil vpeljati tudi izraz pripadnostni kostum. O slednjem sklene tako v samem besedilu kot tudi v opombi, da »[p]ripadnostni kostumi zajemajo vse, kar pokrivajo stereotipizirane različice »noš« – torej »narodne noše« in nekatere druge preobleke, ki so v funkcijskem smislu »narodnim nošam« sorodne«. V nadaljnjih podpoglavjih, ki jih je prav tako uvrstil pod slikoviti skupni naslov Terminološki vozli, je temeljito obravnaval dosedanje z oblačenjem povezano izrazje in predlagal drugačno, po njegovem mnenju natančnejše in zato tudi ustrežnejše. Ob tem pa je več kot očitno, da se je Bojan Knific ne samo ob kritičnem obravnavanju z oblačilno kulturo povezanih poljudnih, strokovnih in znanstvenih del, ampak tudi v osebnih stikih z njihovimi avtorji in prav tako z vodji folklornih skupin in navsezad-

nje tudi v stiku s poustvarjalci ljudskih plesov še kako dobro zavedal, da bo ob uvajanju novega izrazja naletel na različne odpore in odzive. Nanje je opozoril, vsekakor v zanj značilnem slogu nenasilnega, vendar premočrtnega in nepopustljivega strokovnega ravnanja, že z nekaterimi naslovi podpoglavij. Med njimi s takšnimi: Kam bi z nošo? in Ključno sporočilo: noša ni enako obleka (podpisana si dovoljujem medklic: v nekem smislu je, v nekem smislu pa ni!). Kot sledi iz spremne obravnave, da se je in da se deloma še vedno izraza noša in tudi ljudska noša skotalita iz ust ali izpod peresa nekaterih etnologov, kaj šele ljubiteljev. Ne ravno navdušeno odzivanje na predlagani izraz je zaslutiti tudi v naslovu Pa ne ravno (folklorni) kostum?, ki mu sledi tehtna avtorjeva razlaga, zakaj se je odločil za izraz »kostum«. Navsezadnje gre tudi pri folklornih izvedbah različnih plesov prav tako za preobleko, za kostum, kot pri odrskih, gledaliških in filmskih predstavah, kjer so glede na vsebino izvajanega dela izvajalci oblečeni v ustrezne kostume. Če je v naslednjem naslovu čutiti nekakšno že kar vdanostno, resignirano sprejemanje izraza kostum, ki je začel nadomeščati na grmadi sodobnejših etnoloških/kulturno antropoloških spoznanj tlečo besedo noša, pa iz avtorjeve raziskave sledi, da se predlagano izrazje vendarle postopoma širi med raziskovalce in izvajalce folklornih plesov. (Mimogrede: mikavna bi bila sociolingvistična raziskava, ki bi ugotovila nagibe in vzroke za sprejemanje predlaganega izrazja.)

Avtor prvo poglavje konča z dognanji, ki se vrstijo pod skupnim naslovom Iskanja pripadnosti. Ob upoštevanju mnenj in stališč predvsem tujih etnologov in kulturnih antropologov med drugim sklene, da je »[o]bleka kompleksni označevalec človeka in skupnosti« in da na človekovo celovito oblačilno podobo poleg preteklih obdobij vedno znova vpliva tudi sodobnost. Ob tem pa ne kaže prezreti pomena vsakokratne oblačilne mode, ki prav tako vpliva na oblačenje in »na kostumiranje folklornih skupin«. Kaže se predvsem v urejanju pričesk, zlasti ženskih, v obuvalih in izbiri blaga.

* Dr. Marija Makarovič, upokojena etnologinja. 1000 Ljubljana, Adamičeva 15.

V iskanjih pripadnosti imajo svoje mesto tudi »s simboli prežeti procesi socializacije«, ki se na eni strani odvijajo prek učenja, to je s posnemanjem, na drugi strani pa prek spoznavanja simbolnega sveta. V svetu simbolike obleka že od časa civilizacij brez pisave nastopa kot pomemben zunanji kazalec človekovega družbenega in kulturnega položaja. Še v 16. stoletju pa so vladala določena oblačilna merila, ki so obvladovala oblačenje posameznih družbenih skupin. Navsezadnje je treba tudi vsakokratno folklorno skupino razumeti kot določeno družbeno skupino, ki se od ustanovitve podreja določenim oblačilnim merilom, ali kot poudarja Knific, češ da je tudi »[k]ostumiranje folklornih skupin v odnosu do posameznikov podvrženo normam, ki se oblikujejo znotraj posameznih skupin«, in tudi, da so merila, ki jih posamezniki upoštevajo, različna v času in prostoru, obenem pa se skladno s socializacijskimi procesi in z vzgojo ves čas spreminjajo. Ne glede na spremembe tudi za folklorno dejavnost velja, da tudi v času spremenjenih socializacijskih procesov – tako se je pokazalo vsaj doslej – ni nikoli zatajilo s kostumiranjem folklornikov in folklornic povezano istovetenje ali po avtorjevo »s kostumiranjem izražena istovetnost«.

V drugem poglavju z glavnim naslovom Vprašanja razvoja Knific najprej predstavi Historični pregled kostumiranja folklornih skupin na Slovenskem. Prve folklorne skupine na Slovenskem so se sicer oblikovale šele med obema svetovnima vojnama, vendar je treba upoštevati, kot prav tako ugotavlja Knific, njihovo podstat že v času »pred tem, ko se plesno izročilo folklorizira in ko se nepovezano ali povezano s tem razvija pripadnostno kostumiranje«. Od prvih javnih folklornih nastopov, ko so bili izvajalci folklornih plesov pogosto oblečeni kar v starejše podedovane obleke, do danes se je obenem s predstavitev plesov spremenilo tudi njihovo oblačenje, njihovo kostumiranje. Avtor ga raziskuje od začetkov med obema svetovnima vojnama, v razmerah med drugo svetovno vojno in ob ponovnem začetku po drugi svetovni vojni, ko so bila s tedanjjo folklorno dejavnostjo in njenim kostumiranjem – prav tako kot so tudi z današnjima – povezana imena nekaterih njenih pobudnikov in usmerjevalcev. Med prvimi je bil vsekakor France

Marolt, ki je po avtorjevih besedah v prvih letih razvoja folklornih skupin vplival tudi na oblikovanje njihovega kostumiranja.

Želja po predstavljanju ljudskih in umetnih plesov ni zamrla niti med drugo svetovno vojno. Na partizanskih mitingih so z izvajanjem nekaterih ljudskih plesov, pa kakršnikoli so obenem s kostumi iz ameriških padal bili, poleg borcev tudi druge gledalce vsaj za hip odvrnili od vsakdanjih vojnih grozot.

Tudi v kulturnih programih mitingov, ki so se v prvih letih po drugi svetovni vojni vrstili predvsem v »partizanskih« krajih, so domačini občasno izvajali folklorne plesse. Ponekod so oblekli morebitne ohranjene folklorne kostume iz svojega predvojnega delovanja, pogosteje pa podedovana oblačila, med katerimi ni manjkalo takšnih iz različnih obdobji.

Z naraščanjem števila folklornih skupin in z njihovimi željami, če že ne zahtevami po »naši krajevni noši«, je bilo povezano sprva ljubiteljsko, pozneje pa strokovno raziskovanje oblačenja v določenem kraju. Iz pripovedovanja nekaterih folklornih mentorjev vem – podpisana se namreč nastopov z novimi »nošami« kljub res prijaznim vabilom nisem udeleževala – da so se izvajalci in izvajalke krajevnih plesov *alias* folklorniki in folklornice že na dan nastopa »pripadnostno istovetili« z oblekami, ki naj bi predstavljale, če povem po Knificevo, »interpretacijo interpretacije« nekdanjega oblačenja v njihovem kraju. Vsekakor se strinjam z avtorjevo ugotovitvijo, da je sledilo času, ki ga je naslovil Nov začetek po drugi svetovni vojni, daljše obdobje, ko je šlo za »[u]trjevanje pokrajinskih pripadnostnih kostumov do osemdesetih let 20. stoletja«. Potemtakem približno za tri desetletja dolgo obdobje, v katerem so se znašle poleg posrečenih tudi manj posrečene interpretacije folklornih kostumov, izdelane na podlagi ljubiteljskih ali pa strokovnih raziskav. Ali po avtorjevih besedah, da so »[z]biranje gradiva in terenske raziskave le podlaga nastajajoči kostumski podobi folklornih skupin, na končni videz pa bolj kot osnova, po kateri se zgledujejo, vpliva interpretacija, ki je odvisna od številnih dejavnikov«.

Eden za razvoj kostumiranja folklornih skupin pomemben dejavnik je bil povezan z željo »če že ne po drugačnih plesih, vsaj po drugačnih nošah«, kot so nekateri vodje

folklornih skupin tudi podpisani izrazili želje zaupane jim skupine. Tudi zato, če že ne predvsem zato, so se zgodile v razvoju folklorne kostumografije občutne spremembe, ki jih je avtor posrečeno poimenoval kot »redefiniranje avtentičnosti«. Po zaslugi ustvarjalnejših vodij folklornih skupin, ki so se želeli odmakniti od pripadnostnih kostumov, so se začele razvijati nove kostumografije, ki so prinesle posebno kostumografsko osvežitev. A ne za dolgo, kot poudarja avtor, saj so se folklorne skupine kljub hotenemu odmiku od pripadnostnega kostumiranja s taistimi kostumi sčasoma (ponovno) znašle prav tam. Knific kot klasičen primer takšnega stanja navaja Folklorno skupino Kres iz Novega mesta in njihovo interpretacijo oblačenja Dolenjcev na prelomu 18. stoletja, ko so sčasoma – hočeš nočeš – spodbudili nastanek širšega dolenjskega pripadnostnega kostuma.

Čeprav se sliši nenavadno, je razpad Jugoslavije okrnil programe tistih plesnih skupin, ki so v svoje programe obenem s plesi jugoslovanskih narodov uvrstile tudi plesom ustrezne kostume. Posledično pa je bilo že kmalu opaziti prizadevanja po dopolnitvi programov s plesi in kostumi z različnih slovenskih območij. Opaziti pa je bilo tudi ponovno naraščanje števila folklornih skupin predvsem v kmečkem in precej manj v mestnem okolju.

V tretjem in najobširnejšem poglavju je Bojan Knific v podpoglavju Pomen osebnosti izpostavil vlogo in pomen ljudi, ki hote ali nehote sodelujejo pri oblikovanju oblačilne podobe folklornih skupin. Poleg raziskovalcev navaja tudi šivilje, krojače in čevljarje.

Ker se bližam prekoračitvi magičnega števila za knjižno poročilo dovoljenih treh strani, naj samo še poudarim, da je Bojan Knific v zadnjem, petem poglavju Sklep: Izkazovanje istovetnosti pod pretvezo historične pričevalnosti izpovedal svoj z oblačilno kulturo povezani k r e d o. In da se je s celotnim delom predstavil kot temeljit in prodoren raziskovalec »folklorne scene«, ki je s kultivirano kritičnostjo ovrednotil pomen dosedanjih raziskovanj, folkloriste in folkloristke pa brez milosti prekrstil v folklornike in folklornice. *So what!* Ostajam v upanju, da bo kolega Bojan Knific v prihodnje proučil tudi, kaj jim pomeni njihova ljubiteljska, samo moralno nagrajavana folklorna dejavnost.